

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Владислав Верстюк

**УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА.
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК.**

К., "Заповіт". 1997. — 344с.

Ще кілька років тому однією з наймодніших тем наукових дискусій в історичній науці була тема кризи вітчизняної історіографії. Поступово на зміну їй прийшло глобальне переосмислення української історії. Насамперед історикам довелося взятися за звільнення української історичної науки від принизливого комплексу меншовартості, тотальної підпорядкованості імперській історії Росії та СРСР, перетворити її з ілюстративного матеріалу до загальноросійської історичної схеми на власне історію України. В цьому сенсі посилену увагу привертає доба визвольних змагань (1917-1921 рр.).

Повсюдно історики відмовилися від схеми Великої Жовтневої соціалістичної революції, яка зжила себе не лише ідеологічно, а й інтелектуально. В ході тривалих пошуків, концептуального осмислення подій революційного минулого українські дослідники прийшли до висновку про необхідність розглядати події в Україні через вивчення внутрішньої логіки та специфіки їх розвитку, іншими словами — говорити про українську революцію.

Помітна роль у розробці цієї проблеми належить автору рецензованої книги. В статтях, опублікованих ним за останні п'ять років, було обгрунтовано і розроблено окремі елементи цієї схеми. В загальному вигляді вона представлена В. Верстюком на сторінках двотомної "Історії України: нове бачення" (К., 1996) та "Історії України" (К., 1997). (Обидві книги написані провідними фахівцями Інституту історії України НАН України, а розділи з історії української революції - В. Верстюком).

Початок революції, її перший етап пов'язані з виникненням і діяльністю Центральної Ради. В українській пострадянській історіографії УЦР стала предметом посиленої уваги дослідників. В численних статтях, кандидатських дисертаціях, брошурах були з'ясовані окремі фрагменти її історії. Помітне просування забезпечило видання корпусу документів "Українська Центральна Рада: документи і матеріали в двох томах" (К., 1996—1997). Керівником колективу упорядників і автором вступної етапі цього видання був В. Верстюк. І ось нова його праця, її було визнано однією з найкращих на конкурсі, проведеному Міністерством освіти України та Міжнародним фондом "Відродження" й опубліковано в рамках програми "Трансформація гуманітарної освіти в Україні". Незважаючи на те, що жанр книги - навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, її варто розглядати як першу спробу ґрунтовного, комплексного дослідження історії виникнення та діяльності УЦР. Особливістю книги є те, що автор не адаптує уже засвоєні академічною наукою знання до рівня вузівського спецкурсу, а здійснює дослідницьку, аналітичну роботу й одночасно викладає її результати живою, зрозумілою широкому загалу мовою.

Українську революцію загалом і Центральну Раду зокрема В. Верстюк бачить вершиною, логічним завершенням українського націотворчого руху, який розвивався протягом ХІХ — початку ХХ ст. Цьому рухові присвячено перший розділ книги. Його розвиток розглядається за добре відомою у світовій історіографії схемою, запропонованою чеським істориком М. Грохом. Такий підхід дає можливість краще зрозуміти внутрішній стан українського суспільства у 1917 р., його політичну неоднорідність, внутрішні суперечності, а також специфіку взаємин з офіційною російською владою, загальноросійською революційною демократією.

Створення Української Центральної Ради автор цілком слушно пов'язує з падінням самодержавства в Росії. Він визнає, що в початковий період українська революція була тісно пов'язана з російською, а Центральна Рада була лише київською міською громадською організацією, яка не виділялася своєю активністю і не мала чіткої політичної програми. Та цей початковий етап був нетривалим. Уже після проведення 6—8 квітня 1917 р. у Києві Всеукраїнського Національного конгресу Центральна Рада стає провідною політичною силою України.

У радянській історіографії УЦР розглядалась як однорідна буржуазно-націоналістична інституція, в соціально-політичному плані близька до Тимчасового уряду. В рецензованій книзі за допомогою конкретного історичного матеріалу переконливо доводиться, що це було не так. За своєю політичною побудовою Центральна Рада являла собою багатопартійну структуру. До її складу входило 19 політичних партій, насамперед українських, а також російських, єврейських, польських. За соціальною ознакою структурне ядро УЦР становила інтелігенція, а кількісно переважало незаможне селянство. Отже, Центральна Рада була типовою революційно-демократичною інституцією. Вона ніколи відкрито не виступала з гаслом повалення Тимчасового уряду, як це робили більшовики. Але, висунувши програму здобуття Україною автономії у складі федеративної Росії, Центральна Рада наштовхнулася на несприйняття своєї програми Тимчасовим урядом. З цієї причини стосунки Києва і Петрограда не змогли стати партнерськими, їх розвиток В. Верстюк детально висвітлює у розділі "Шляхом автономії України". В цьому розділі, як і в інших, автор багато уваги приділяє осмисленню автономістської тактики Центральної Ради. Він вважає, що в конкретних умовах 1917 р. вона була цілком раціоналістичною і поділялася не лише переважною більшістю членів Центральної Ради, але й більшістю українського суспільства. Водночас автономія не була запереченням державності України, а шляхом до неї. Небажання Тимчасового уряду впровадити автономію України і федерат ізувати Росію посилювало конфронтацію з Центральною Радою, лишило уряд підтримки цієї впливової політичної сили в критичні жовтневі дні 1917 р.

Автор зробив цілий ряд висновків та узагальнень, які стосуються Жовтневого перевороту в Петрограді, політики більшовиків, тактики останніх щодо України. Без перебільшення ці здобутки можна оцінити як нове слово в українській політичній історії.

В. Верстюк відкидає поширену в радянській історіографії версію про жовтневе більшовицьке повстання у Києві та підступне захоплення влади у місті Центральною Радою. В книзі за допомогою раніше замовчуваних фактів дається зовсім інша оцінка жовтневих подій. У Києві 29—31 жовтня 1917 р. мали місце збройні конфлікти, спровоковані штабом КВО. Вони мали локальний, не пов'язаний з боротьбою за владу характер. Влада в місті в руки Центральної Ради була передана за рішенням спеціальної узгоджувальної комісії, до складу якої входили представники переважної більшості політичних і громадських організацій Києва.

Значна частина книги присвячена дослідженню діяльності Центральної Ради після проголошення Української Народної Республіки. Автор відслідковує розвиток українсько-більшовицького конфлікту, спочатку його політичну, а згодом воєнну стадії. Можна погодитися з висловленою в книзі думкою, що цей конфлікт був неминучим, оскільки більшовики і Центральна Рада являли собою центри різного політичного спрямування. Більшовики уособлювали крайні деструктивні сили суспільства, тоді як УЦР намагалася проводити конструктивну політику: будувати національну державу, підтримувати соціальний мир. Деструктивні сили виявилися сильнішими. Не маючи змоги їм протистояти, українські політики вдалися до військової допомоги країн Четверного союзу. Прихід в Україну німецької та австрійської армій, хоч і звільнив її від більшовицької влади, але не додав популярності Центральній Раді. Вона не змогла знайти вихід із ситуації загострення соціального напруження і зійшла з історичної арени. Висловлені вище авторські міркування не викликають заперечення, проте, на наш погляд, останній розділ виглядає дещо схематичним. Автору слід було б більше уваги приділити законодавчим ініціативам УЦР та діяльності уряду. Заслуговують на детальніше висвітлення суспільно-політичне життя Української Народної Республіки, наростання опозиційних настроїв, підготовка гетьманського перевороту. Поліпшили б книгу і узагальнюючі висновки, від яких автор з незрозумілих причин відмовився.

Однак констатуємо, що з появою цієї праці були зроблені два важливі кроки вперед. По-перше, історики створили першу узагальнюючу сучасну версію історії Центральної Ради, в основу якої закладено принципово відмінну від радянської схеми вивчення політичних подій 1917 р. в Україні. По-друге, завдяки програмі "Трансформації гуманітарної освіти в Україні" вузи отримали високоякісний посібник, який стане в пригоді не лише для науковців, а й для студентів.

А. О. БУРАВЧЕНКОВ (Київ)